

УДК 378.013:78:005.3(045)

Вікторія УЛЬЯНОВА

АНАЛІЗ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ У ВПНЗ

У статті розглядаються основні питання з аналізу інноваційних педагогічних систем у контексті системи адаптивного управління якістю музичної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах. Реалізація розробленої системи передбачає створення інформаційно-аналітичного модуля адаптивного управління якістю музичної освіти. Автор трактує поняття "інноваційна педагогічна система", дає визначення концепції адаптивного управління якістю музичної освіти у ВПНЗ.

Ключові слова: якість музичної освіти, адаптивне управління, педагогічні системи, аналіз, інновація.

В. Ульянова. Анализ сущности инновационных педагогических систем в контексте системы адаптивного управления качеством музыкального образования в ВПНЗ. В статье рассматриваются основные вопросы анализа инновационных педагогических систем, в контексте системы адаптивного управления качеством музыкального образования в педагогических высших учебных заведениях. Реализация разработанной системы предусматривает создание информационно-аналитического модуля. Трактуются понятия "инновационная педагогическая система", определяется концепция адаптивного управления качеством музыкального образования в высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: управление, качество музыкального образования, педагогические системы, анализ, инновации.

V. Ulyanova. Analysis of the essence of innovative pedagogical systems in the context of the system of adaptive quality management of musical education in the secondary school. The article deals with the main

issues of the analysis of innovative pedagogical systems in the context of the system of adaptive management of the quality of musical education in pedagogical higher educational institutions. The implementation of the developed system involves the creation of an information and analytical module. The concepts of "innovative pedagogical system" are being applied, the concept of adaptive quality management of musical education in higher educational institutions is determined.

Key words: management, quality of musical education, pedagogical systems, analysis, innovations.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інноваційні процеси в сучасній освіті України спрямовані на створення, реорганізацію, удосконалення, модифікацію існуючих педагогічних систем. Для позитивного сприйняття й успішної реалізації інновацій педагогічна система навчального закладу має перебувати в певному стані, що визначається її властивостями і структурою.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом у дослідженнях з педагогічної інноватики все більше уваги приділяється розробці методологічних основ, структури, закономірностей функціонування та розвитку інноваційних педагогічних систем (М. Азимов, Л. Даниленко, І. Дубасенюк, Г. Єльнікова, І. Єрмаков, В. Докучаєва, В. Загвязинський, О. Коберник, В. Кремень, В. Курило, В. Лазарев, О. Лоренсов, В. Паламарчук, Л. Подимова, І. Підласий, В. Пінчук, М. Поташник, Г. Сизоненко, О. Саранов, В. Сластьонін, І. Фрумін, А. Харківська, О. Хомерики, Н. Юсуфбекова та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Система – певна множина взаємопов'язаних елементів, яка володіє властивостями, що не зводяться до властивостей окремих еле-

ментів; це об'єднання різномірних елементів з певною метою, що утворює в результаті об'єднання нові зв'язки між елементами і нові (системні) властивості, якими не володіє жоден з елементів, що складають систему [5, 98].

У контексті соціальних систем, до яких належать і педагогічні системи навчальних закладів, це означає, що стає неможливою координована поведінка, спрямована на досягнення взаємовигідних цілей. У результаті система просто розпадається. Мета нововведень у тому й полягає, щоб підтримувати організаційні зв'язки у повній згоді зі взаємними цілями та інтересами системи й середовища.

Усі системи з позиції природи і величини взаємообміну з їхнім оточенням укладаються у спектр, крайніми точками якого є закриті системи та відкриті системи. Зрозуміло, суспільні системи не можуть бути як повністю закритими, так і повністю відкритими, тому вони бувають або відносно відкритими, або відносно закритими. Ступінь, у якій системи є закритими, служить показником їх нечутливості до свого оточення. Відкриті системи існують у мінливому оточенні та повинні безперервно налаштовуватися з метою підтримки стану рівноваги або балансу – "цільових станів" [6, 7].

Аналізуючи педагогічну систему вищого навчального закладу, вбачаємо необхідним з'ясувати такі питання: 1) як функціонує традиційна (на-явна, сучасна) педагогічна система з точки зору ефективності реалізації головної цільової спрямованості й завдань сучасної вищої школи; 2) якщо педагогічна система не виконує, не реалізує поставлених цілей і задач (функцій) у запланованому обсязі і на бажаному рівні, то що і як у ній змінювати? При цьому ми опиралися на положення наукових праць А. Субетто, де зазначено, що ефективність функціонування будь-якої

педагогічної системи залежить від її властивостей, узятих у комплексі. Указані властивості детермінують взаємозв'язок отриманого результату та дії соціальних законів щодо даної педагогічної системи [4, 80].

Педагогічна система характеризується в науковій літературі як стійкий організаційно-технологічний комплекс, що забезпечує досягнення заданої мети, і таке об'єднання елементів (компонентів, частин), яке залишається незмінним за будь-яких значних перетворень. Серед компонентів цієї системи виділяють: студентів, цілі, зміст та процеси навчання і виховання, викладачів, організаційні форми виховної роботи, а також результати управління навчально-виховним процесом, технологію.

За Н. Кузьміною, педагогічна система – цілісне утворення, множина взаємозв'язаних структурних і функціональних компонентів, що підпорядковані цілям виховання та навчання молодого покоління, дорослих людей. Науковець виокремлює такі структурні компоненти педагогічних систем: цілі системи, учні, педагоги, зміст навчальної інформації, засоби педагогічного спілкування. Функціональні компоненти характеризують систему в дії; вони виникають під час діяльності керівників, педагогів та учнів. До них автор відносить: гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний складники [2, 40].

Розгляд педагогічних систем у статичному стані на основі компонентно-структурного аналізу дозволяє встановити у їхній структурі об'єкти можливих нововведень, окреслити головні джерела їх виникнення в педагогічних системах. Ними можуть бути власні (внутрішні) ресурси системи, що характеризують процеси її саморозвитку або зовнішні впливи. Отже, спробуємо виокреслити два шляхи вдосконалення педагогічних систем: інтенсивний (здійснюється завдяки внутрішнім резервам) та екстенсивний (ґрунтується на залученні додаткових потужностей (інвестицій) – нових засобів, обладнання, технологій, капіталовкладень [3, 66].

Уявлення про педагогічні системи як складні динамічні комплекси дозволяє стверджувати, що невід'ємними складовими їх життєдіяль-

ності є інноваційні процеси. Останні характеризують динамічний стан системи, створюють потенціал для її розвитку. Інноваційні процеси націлені на розв'язання актуальних для неї проблем і протиріч шляхом розроблення та освоєння нового для конкретної системи.

Аналіз науково-педагогічних джерел [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8] свідчить про відсутність серед науковців і педагогів-практиків єдиного підходу до трактування поняття "інноваційна педагогічна система". У працях із педагогічної інноватики представлені різні погляди, іноді діаметрально протилежні. Це призводить до неоднозначного розуміння одних і тих самих педагогічних явищ, розбіжності у трактуванні закономірностей перебігу інноваційних процесів, утруднень у визначенні умов ефективності технологій реалізації інновацій у вищих навчальних закладах.

У ряді робіт (Г. Єльнікова, В. Лазарев, Б. Мартиросян, А. Субетто, А. Харківська та ін.) порушуються питання сприйнятливості педагогічних систем до нововведень. При цьому недостатньо розробленою є проблема залежності між властивостями педагогічної системи та рівнем її сприйнятливості до нововведень.

В. Полянський в обґрунтуванні поняття та сутнісних ознак інноваційної педагогічної системи виходить з методологічних теорій і концепцій, що певною мірою порушують ідею взаємодії системи з середовищем: загальна теорія систем, теорія організації, концепція дослідження цілеспрямованих (біхевіоральних) систем, концепція самоорганізації. Аналіз провідних положень останніх уможливив висновок, що інноваційна педагогічна система є інтегративним утворенням класу "соціальні системи", а отже, має властивості систем відкритого типу, що об'єднують системні (у внутрішніх зв'язках) та синергетичні (у зовнішніх зв'язках, взаємодії) риси.

Таким чином, на основі зазначеного вище, можна сказати, що програма становлення і розвитку освітніх систем разом із соціальною (зовнішньою) організацією, на нашу думку, передбачає внутрішні механізми, що здатні реагувати на набір флуктуацій, які виводять систему з рівноваги, на ту внутрішню умову акумулювання

енергії, інформації, що й забезпечує освітнім системам здатність до розвитку, визначає стан-атрактор та підсумок самоорганізації системи.

Тому ми розглядаємо поняття "система" як множину взаємопов'язаних елементів, що складають цілісність, стійку єдність із середовищем і в інтегральній єдності своїх властивостей і структури утворюють нове явище, або процес. Педагогічна система – це цілісність закономірно розташованих і взаємопов'язаних компонентів, яка забезпечує повноцінне функціонування інноваційних педагогічних процесів. Інноваційна педагогічна система – це якісно новий рівень функціонування й розвитку педагогічної системи на основі зміни її внутрішньої структури під впливом зовнішніх факторів.

Слід відзначити відкритість такої системи і разом з тим її активність у дослідженні не тільки наявних але й можливих змін в оточуючому соціальному середовищі, що вможливорює прогнозування необхідних нововведень. Це підвищує рівень сприйнятливості педагогічної системи вищих навчальних закладів до педагогічних інновацій, здатності знаходити, відбирати потенційно корисні інновації та максимально продуктивно їх реалізовувати.

При концептуальному обґрунтуванні та побудові системи управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі ми опирались на комплексний підхід, підґрунтям якого стали: стратегічний, особистісно орієнтований, проблемно орієнтований, системний підходи.

У даному випадку цілісне функціонування системи передбачає: визначення особливостей адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі; узгодження державних стандартів з особливостями адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі; створення дієвого зв'язку між усіма суб'єктами адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі; нову якість науково-методичної бази адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному

закладі.

Як показало дослідження, розробка теоретичних і методичних засад адаптивного управління якістю музичної освіти у ВПНЗ є комплексною проблемою. Аналіз наукової літератури, нормативних документів, проведене нами вивчення дозволяють дійти висновку, що в сучасній вищій освіті позначився ряд об'єктивних протиріч, що були нами виявлені вище відповідно до окресленої теми. Виявлені протиріччя свідчать про те, що сьогодні система управління якістю музичної освіти у ВПНЗ потребує перетворень з метою приведення її відповідно до міжнародних стандартів якості вищої освіти.

Як свідчать наукові дослідження та педагогічна практика вирішенню цього завдання може сприяти розробка системи адаптивного управління, основною ознакою якої є взаємоузгодження різноспрямованих впливів на об'єкт, що актуально в ринкових умовах.

Концепція адаптивного управління загальною середньою освітою конкретизується в наукових працях Т. Борової, І. Лапшиної, В. Петрова, Г. Полякової, З. Рябової та інших дослідників. У межах такого напрямку вивчаються його закономірності, принципи, механізми, у тому числі зміст, форми, методи, технологія пролонгованого моніторингу. Нині учасниками школи адаптивного управління проводяться дослідження на різних щаблях освітньої системи України. Розширюються межі адаптивного управління як методологічної основи для різновидів управління на громадсько-спрямованих засадах.

У ході роботи ми опиралися на концепцію адаптивного управління закладами й установами загальної середньої освіти на регіональному рівні, розроблену Г. Єльніковою, котра інтегрує теоретичні твердження щодо: існування єдності взаємодії між внутрішніми самоуправлінськими та зовнішніми управлінськими впливами при ступеневому переході від учня до обласного управління освіти в загальноосвітній регіональній системі управління; забезпечення цілісності та функціонування такої системи збуджувачими (висхідними й низхідними) і функціональними (циклічними) інформаційними

потоками, зміни у яких призводять до регулювання цільових функцій та розвитку всіх суб'єктів управлінської діяльності; сполучення субординаційних та координаційних функцій управлінських структур і поєднання зусиль усіх учасників управлінського процесу у виробленні рішень у межах своєї компетенції на основі діалогічної адаптації, що забезпечується оперативним коригуванням відповідних планів (проектів тощо) для досягнення спільної мети; наявності непередбачених змін, що викликає необхідність моніторингового супроводу розвитку керованого об'єкта для його оптимального наближення до заданого результату; розробки варіативних моделей (субмоделей) діяльності всіх учасників управлінського процесу, у т. ч. закладів та установ освіти, з позицій кваліметричного підходу (для отримання чисельних показників їх розвитку); необхідності аналізу динаміки процесу для поточного саморегулювання та динаміки результатів при періодичному контролі з боку структур управління вищого рівня для перспективного регулювання діяльності всіх учасників (у т. ч. закладів та установ) загальної середньої освіти; розробки спеціальних комп'ютерних програм для автоматизації відстеження; необхідності запровадження спеціальних курсів для суб'єктів різних рівнів управління загальною середньою освітою з питань розробки та використання кваліметричних моделей у відповідному пролонгованому моніторингу; підвищення адаптивності, гнучкості управління, підсилення його критеріальності і спрямованості на результат, зародження й розвиток інноваційного напрямку управління, у якому динамічно поєднується адміністративний і партисипативний характер для забезпечення синхронності розвитку загальної середньої освіти та суспільства [1, 58].

Отже, адаптивне управління визнає пріоритет розвитку об'єкта (суб'єкта) і здійснюється за допомогою процесів самоорганізації. Ці процеси спрямовуються на досягнення спільної мети, підвалинами якої є вимоги зовнішнього середовища й урахування реальної ситуації. Відтак адаптивне управління визначається як спрямування об'єкта на самоуправління й саморозвиток на основі

кооперації та діалогового узгодження через сполучення цільових функцій суб'єктів для спільного прийняття рішень; адаптивне управління якістю музичної освіти у ВПНЗ – цілеспрямоване, системне управління, що узгоджує процеси управління і самоуправління, сприяє саморозвитку та самореалізації адміністрації, педагогічного та студентського колективів, ґрунтується на відкритій взаємодії учасників управлінського процесу і спрямоване на постійне вдосконалення якості музичної освіти у ВПНЗ.

Виходячи з теоретичного аналізу наукових джерел проблеми управління якістю освіти у ВПНЗ, стало можливим визначити концепцію адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі. Основними її ідеями є визнання пріоритетними в музичній освіті у ВПНЗ музикальності, артистизму, художньо-педагогічної інтуїції, професійного та художнього мислення як специфічних професійних особливостей розвитку майбутніх учителів художньої культури та вчителів музичного мистецтва, етики та естетики та навчально-виховної діяльності як засобу цього розвитку. Тому адаптивне управління якістю музичної освіти слід спрямовувати відповідно до вимог ISO 9000:2000, що враховують потреби всіх зацікавлених сторін.

Теоретичними і методичними засадами адаптивного управління якістю музичної освіти в педагогічному ВПНЗ є сукупність закономірностей, принципів і наукових підходів, методів, форм тощо.

Теоретичними і методичними засадами, які мають забезпечити ефективне управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі, ми визначаємо наступні: упровадження системи менеджменту якості згідно з вимогами та критеріями міжнародних стандартів ISO 9000; цілеспрямоване управління якістю музичної освіти у ВПНЗ, яке опирається на основні положення адаптивного управління й відповідає меті та завданням ВПНЗ. Система адаптивного управління якістю музичної освіти повинна включати наступні основні етапи: планування, аналіз, вибір цілей,

визначення стратегії, створення умов для її реалізації. Концепція адаптивного управління якістю музичної освіти у ВПНЗ має здійснюватися з опорою на самоуправління і базуватись, перш за все, на комплексному підході, підґрунтям якого є стратегічний, особистісно орієнтований, проблемно орієнтований та системний підходи. Такий процес можливий лише за умови високого рівня професіоналізму особистості та діяльності керівників ВПНЗ; запровадження системи пролонгованого моніторингу якості музичної освіти у ВПНЗ.

Адаптивне управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі має базуватись на наступних принципах: спрямованої самоорганізації; кооперації; системності, взаємозв'язку функцій управління якістю музичної освіти у ВПНЗ та цілей академії; єдності цілей, взаємодоповнюваності, цілеспрямованості й критеріальності, підпорядкованості цілей у їх ієрархії; єдності єдиноначальства й колегіальності в управлінні, раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності; наступності в управлінні; фінансово-економічної раціональності; правової пріоритетності й законності; соціальної детермінації та аналітичного прогнозування, інформаційної достатності та оперативного регулювання, наукової компетентності, гуманізації, професійної компетентності та систематичності оцінювання; залучення роботодавців до розробки навчальних планів, програм, організації практики, оцінки ефективності освіти; постійного вдосконалення організації управління з метою забезпечення якості результату музичної освіти у ВПНЗ.

Обґрунтовані нами концепти (методологічний, теоретичний і технологічний) та визначені теоретичні і методичні засади втілені та представлені у вигляді сукупності наступних компонентів: теоретико-методологічного, змістовно-технологічного, організаційно-процесуаль-

ного, оцінювально-результативного, кожен з яких, будучи етапом цілісного процесу управління якістю освіти, переслідують певну мету і має власне змістовне наповнення. Зазначені компоненти об'єднані у вигляді системи адаптивного управління якістю музичної освіти у ВПНЗ.

Мета системи – підвищення ефективності управління якістю музичної освіти у ВПНЗ. Реалізація передбачає створення інформаційно-аналітичного модуля (ІАМ) адаптивного управління якістю музичної освіти, який характеризується взаємодією компонентів (теоретико-методологічний, змістовно-технологічний, організаційно-процесуальний та оцінювально-результативний).

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, розроблена нами система адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі представлена сукупністю наступних компонентів: теоретико-методологічного, який містить мету, завдання, закономірності, принципи, функції та методологічні підходи до художньо-естетичного виховання й управління якістю музичної освіти; змістовно-технологічного, що розкриває специфіку адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі та включає напрями й наступні основні етапи управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі (планування, аналіз, вибір цілей); визначення стратегії адаптивного управління якістю музичної освіти у ВПНЗ, створення умов для реалізації стратегії, реалізація стратегії адаптивного управління якістю музичної освіти у ВПНЗ, контролювання та оцінювання реалізації стратегії; організаційно-процесуального, який репрезентує суб'єктів та об'єктів управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі, методи і форми; оцінювально-результативного, який включає критерії, показники та рівні ефективності управління якістю му-

зичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі, систему пролонгованого моніторингу, діагностичний інструментарій, кваліметричну модель вимірювання результативності адаптивного управління якістю, очікувані результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сльникова Г.* Теоретичні основи адаптивного управління / Г. Сльникова // *Наша школа: науково-методичний журнал.* – Одеса : Астропринт, 2000. – № 2–3. – С. 25–29.
2. *Касьянова О. М.* Моніторинг інноваційних процесів в освіті: регіональний аспект / О. М. Касьянова // *Проблеми сучасної педагогічної освіти: Серія "Педагогіка і психологія"* : [зб. статей]. – Ялта: РВВ. – РВНЗ. – КГУ, 2006. – Вип. 10. – Ч. 1. – С. 220–225.
3. *Качалов В.* Проблеми управління качеством в вузах / В. Качалов // *Стандарты и качество.* – 2000. – № 5. – С. 82.
4. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / [за заг. ред. О. І. Локшиної]. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
5. *Полянский В. К.* Качество образования / В. К. Полянский. – М. : Наука, 1999. – 221 с.
6. *Управління навчальним закладом: навчально-методичний посібник* / [О. І. Мармаза, О. М. Касьянова, В. В. Григора та ін.]. – Харків : Ранок, 2003. – Розділ 2. – С. 113–121; Розділ 3. – С. 28–70.
7. *Управління якістю освіти* / [за заг. ред. Лавренюва А. О.]. – Хмельницький : ХОППО; Кам'янець-Подільський : Абетка – НОВА, 2003. – 184.
8. *Харківська А. А.* Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Харківська Алла Анатоліївна ; ДЗ "Луганський нац. ун-т імені Т. Шевченка". – Луганск, 2012. – 596 с.

Стаття надійшла 12.05.2017 р.